

УДК 81.33

DOI: 10.31558/1815-3070.2023.45.8

ТИПОВІ МОДЕЛІ ТРАНСФОРМУВАННЯ ІНТЕРТЕКСТЕМ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Статтю присвячено аналізу типів трансформування інтертекстем в інтернет-дискурсі та їх частотності. Розглянуто терміновживання на позначення змін, які відбуваються під час введення інтертекстем до нових текстів: варіація, варіант, варіативність, семантичний асоціат, семантичний аналог, квазі-синонім. Опрацьовано підходи до розуміння понять трансформація, модифікація та ін. Досліджено типи трансформування інтертекстем в інтернет-дискурсі. Створено трансформаційні моделі низки різноструктурних одиниць. Виокремлено типові моделі трансформування інтертекстем на основі врахування частотності того чи іншого типу трансформації. Зроблено висновки про узуальність/оказіональність трансформування досліджуваних одиниць.

Ключові слова: інтертекстема, трансформація, модифікація, трансформаційні моделі, узуальність/оказіональність трансформування.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Інтернет-дискурс відзначається динамічністю та надзвичайною чутливістю до екстралінгвальних впливів. Інтернет-користувачі активно трансформують інтертекстеми, адаптуючи їх для відображення актуальних подій та явищ, що інколи зумовлює труднощі з упізнаваністю цитат у сучасних текстах інтернету. З огляду на це, важливим є спостереження за поточними трансформаційними процесами.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання трансформування інтертекстем досліджено у працях Д. Сизонова (2018), Г. Сюті (Сюта 2013), Л. Скрипник (Скрипник 1973), Т. Коць (Коць 2018, 2020), О. Рябіної (Рябініна 2008), Н. Кондратенко (Кондратенко 2012), О. Левченко (Левченко 2013), О. Дзери (2017), Н. Піддубної (2019) та ін.

Мета цієї праці – проаналізувати типи трансформування різних одиниць, представлених в інтернет-дискурсі, та виявити їхню частотність. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: розглянути різновиди інтертекстуальності, властиві інтернет-дискурсу, проаналізувати підходи до інтерпретації понять *трансформація, модифікація* та ін., дослідити особливості трансформування інтертекстем різного походження, структури та кількісного складу, виокремити типові моделі трансформування інтертекстем.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є трансформовані інтертекстеми, які виявлено в інтернет-текстах різної жанрової належності в українському сегменті інтернету, а також у Генеральному регіонально анотованому корпусі української мови (ГРАК-16). Предмет дослідження – особливості трансформування інтертекстуальних одиниць.

Опис фактичного матеріалу та методів, застосованих у процесі аналізу.

Матеріалом дослідження послуговували дописи в соціальних мережах (Facebook, Twitter), розміщені у 2013–2021 роках; матеріали ГРАК-16; лексикографічні джерела (Глуховцева 2013; Номис 1864).

Методика дослідження. У праці використано прийом моделювання для відтворення трансформаційних процесів і формалізації результатів аналізу структури досліджуваних одиниць. Застосовано також корпуснобазований аналіз, елементи кількісного аналізу.

Наукова новизна, теоретична і практична цінність отриманих результатів. Наукова новизна праці зумовлена застосуванням корпуснобазованого підходу до дослідження трансформування інтертекстем. Теоретична цінність дослідження полягає в тому, що запропоновано методикку аналізу узуальності та okazіональності типів трансформування інтертекстем за допомогою прийому моделювання та даних про частотність того чи іншого типу трансформування. Згадану методикку аналізу трансформування інтертекстем можна застосовувати для аналізу інтертекстуальності на іншому лінгвальному матеріалі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження.

У дискурсивних студіях для позначення трансформацій інтертекстем, що відбуваються в новому тексті, дослідники використовують термін *ресеміотизація*. На думку Л. Лайнесте та П. Воолайд, інтертекстуальність разом із ресеміотизацією предметів культури є і завжди була невід'ємною частиною культурних процесів (Laineste, Voolaid 2016: 45). Поза тим, для пояснення того, як різні групи та особи інтерпретують і де- та ретекстуалізують ті ж культурні одиниці, застосовують термін *ентекстуалізація*. Ці терміни ілюструють різні аспекти процесу інтертекстуалізації (Laineste, Voolaid 2016: 28). Л. Лайнесте та П. Воолайд зауважують, що коли гумор «подорожує» через кордони та між народами й культурами, він набуває нових інтерпретацій – не лише за допомогою перекладу, але й шляхом адаптації тексту до цільової культури, зберігаючи при цьому зв'язок із джерелом. Якщо текст стає популярним, це свідчить про те, що адаптація пройшла успішно (Laineste, Voolaid 2016: 28). Натомість у дослідженнях фразеологічних одиниць, які можна вважати одним з типів інтертекстем, використовують терміни *варіація*, *варіант*, *варіативність*. Традиційно вважають, що «...оболонка тієї ж фразеологічної одиниці може зазнавати значних змін, але загальна семантика її залишається незмінною. Такі зміни фразеологічних одиниць називають варіаціями, фразеологізмами, що зазнали змін, – варіантами, а саме явище змінності – варіантністю» (Скрипник 1973: 122). Л. Скрипник пише про те, що «взаємозамінні компоненти можуть об'єднуватися не тільки синонімічними або метонімічними стосунками чи належати до одного семантичного поля, цілком можливі й невпорядковані з погляду лексичної системи заміни: *Ні богові свічка ні чортові огарок (ладан, шпичка, кочерга, рогачило, надоббень, куришка)...*» (Скрипник 1973: 122). Сьогодні для випадків, згаданих Л. Скрипник, застосовують терміни *семантичний асоціат*, *семантичний аналог*, *квазі-синонім*.

Також простежуємо використання терміна *модифікація* (Majkowska 1988; Wȧba 1989; Burska 2014; Давиденко, Бойко 2012), зокрема й *структурно-семантична модифікація* (Ідзьо 2016). Усі зміни фразеологічних сполук, що пов'язані з порушенням їхньої стабілізованої структури, С. Бомба називає *модифікувальними інноваціями*. Особливо вони стосуються лексики, оскільки «словесний склад фразеологізму – як менш стабілізований – тим самим більш сприйнятливий до всіляких змін і переробок» (Wȧba 1989: 48). Натомість М. Демський послуговувався терміном *фраземна модифікація*, під яким розумів процес творення фразем на базі наявних шляхом модифікації їх форми, що інтенсифікує їхній експресивний потенціал або надає їм нового значення (згаданий процес може відбуватися завдяки заміні компонентів, додаванню компонентів, опусканню або стисканню компонентів (Демський 1994: 59).

Дослідники виокремлюють свідомі та несвідомі модифікації (Majkowska 1988: 143–144; Burska 2014: 28). Свідомі модифікації – це, як стверджує К. Бурска, оригінальні лексичні форми, дивовижні алюзії, незвичайні фразеологічні зв'язки, прагнення до нетрадиційних асоціацій; порушення правил зв'язності слів є елементами широко інтерпретованої мовної гри, спрямованої на пробудження інтересу, утримання реципієнта хоч на мить, іноді навіть шокування, і таким чином – досягнення визначеної цільової групи (Burska 2014: 28).

Д. Сизонов послуговується терміном *трансформація*, виходячи з того, що, зокрема, фразеологізмові властива стала ознака – семантична та структурна неподільності, що може змінюватися лише під впливом екстралінгвальних факторів і за особливих умов – функціонального навантаження цих одиниць у певних контекстах (Сизонов 2018: 154).

Використовуючи термін *цитата*, Г. Сюта зазначає: «природа цитати як “чужого слова”, що збагачує новостворюваний текст сконденсованою в ньому мовно-культурною пам'яттю, передбачає обов'язкове впізнавання цього “чужого” – тільки за такої умови повноцінно реалізується притаманна йому діалогічність» (Сюта 2017: 81–82). Авторка застосовує термін Н. Кузьміної *porig впізнаваності*, що залежить від ключової лексеми чи словосполуки (Сюта 2017: 88). Дослідники звертають увагу на складність упізнаваності цитат у сучасних поетичних творах (Сюта 2017: 86), натомість стверджують, що в художніх прозових та публіцистичних текстах здебільшого містяться систематичні покликання на джерело чи автора (Калашник 1986: 136). Однак інтернет-дискурсу властива дещо інша частотність різних типів маркерів інтертекстуальності та й загалом частіше інтертекстеми вживаються без маркерів.

Частотними є приклади дописів у соціальних мережах, які складаються з інтертекстом чи їхніх варіантів/трансформацій (звичайно, таке твердження буде справедливим для дописів невеликого обсягу, що насамперед властиво твітам, дописам у Facebook): *як казав Вакарчук / "усе буде добре!" / *обійняв* (Tw)¹; Бо*

¹ У прикладах збережено орфографію та пунктуацію авторів дописів.

як казав Роман Ратушний: *"Чим більше ми вб'ємо росіян зараз – тим менше дітям доведеться вбивати"* (Тw); *Маленьке тихе село, передмістя Амстердаму, Заандам, самодовільно усміхався: "Нічого шукати пригоди на свої сідниці. Краще Заандам в руках, ніж Амстердам через паром. Любиш кататися – вмій телефон заряджати"* (FB).

З огляду на специфіку комунікації в інтернеті, «трансформування» інтертекстом може бути зумовлене тим, що автор допису в соціальних мережах не пам'ятає точної цитати, а здебільшого такі тексти (за винятком інтернет-газет і под.) не редагують. Іншими словами, не завжди можна впевнено стверджувати про свідому інтенцію автора допису. Наприклад, *...І варіант за Шевченком про «гострить сокиру» ніц не дасть, бо ворон воронові ока не виїсть!* (Тw). Джерела подають: *Ворон ворону (ворона вороні; сокол соколу; крук крукові; чорт чортові) ока (очей) не виклює (не клює; не видовбає; не виколе)* (Номис 1864: 358); *ворон воронові ока не виклює «свій свого не образить»*; *ворон воронові ока не виклює, а от здобич відібрати може; свій своєму ока не виколупає; собака собаці хвоста не одкусить; чорт чорту ока не виколе* (Глуховцева 2013: 49). Натомість у прикладі *Кацап кацапу ока не виклює* (Тw) наявний свідомий намір автора твіта завдяки заміні компонентів інтертекстеми звукити семантику вислову. Аналогічна заувага стосується й семантики інтертекстом. У низці вживань інтертекстом здебільшого в дописах у соціальних мережах трапляються семантичні перетворення, однак вони теж можуть бути зумовлені незнанням значення інтертекстеми.

Для інтернет-дискурсу характерними є бурлескні переробки прецедентних текстів, як-от: *Горіла сосна – палала, горіла сосна палала, русня горіла і здихала* (Тw); *Ще краще, ніж «Горіла сосна, палала» / *** / Горіла база, палала, Та що у Брянську стояла, Ім'я «Дружба», Що лукаве мала. / Приспів: / Більше не буде та база Оркам нафту давати, Більше не будуть орки / Нафтою тою воювати / Двічі (можна більше): Та не будуть світові / Про дружбу брехати* (Тw); *Реве та стогне Дніпр широкий / Ірпін з Гостомелем стоять / А путін бик червоноокий / Все лізе й лізе воювать...* (FB).

Проаналізуймо одиницю Біблійного походження *камінь спотикання*: *Бо шукали не з віри, але якби з учинків Закону; вони бо спіткнулись об камінь спотикання, як написано: Ось Я кладу на Сіоні камінь спотикання та скелю спокуси, і кожен, хто вірує в Нього, не посоромиться!* (Новий заповіт, І. Огієнко, 1962, ГРАК-16) (див. табл. 1). Зауважмо, що наявний інший переклад: *Багато людей пропало з-за золота, і падіння їхнє було неминуче. 7 Воно – колода спотикання для тих, що йому жертвують, і пастка – для кожного безумного. 8 Щасливий той багатий, який без плями, який за золотом не побивається* (ГРАК-16). За допомогою запитів [lemma="камінь"] [lemma="спотикання"], [tag="adj.*"] [lemma="камінь"] [lemma="спотикання"] у ГРАК-16 отримано 3002 результати.

Таблиця 1. Трансформаційна модель інтертекстеми *камінь спотикання*

Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 1	Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 2	Компонент, який додається	Відносна частотність
	камінь		спотикання		157,8*10 ⁻⁸
головний					14,8*10 ⁻⁸
основний					5,75*10 ⁻⁸
сталий					3,65*10 ⁻⁸
найбільший					3,65*10 ⁻⁸
серйозний					1,28*10 ⁻⁸
перший					1,69*10 ⁻⁸
справжній					1,01*10 ⁻⁸
єдиний					0,676*10 ⁻⁸
ключовий					0,676*10 ⁻⁸
другий					0,541*10 ⁻⁸
черговий					0,541*10 ⁻⁸
		кримського; російсько-польського		та протиріч; та розколу; і розбрату	ІМ
	камені				
два, три					
	осада, мови, термінал, острови, консорціум, коса, пільги				

Найчастотнішою трансформацією інтертекстеми є додавання означення до компонента *камінь*: **Головний камінь спотикання** – це людська психологія (ГРАК); **Найбільший камінь спотикання** – у сфері земельних відносин, які, кажуть фахівці, виникають через дрібноземельність Прикарпаття... (ГРАК); **Основний камінь спотикання** – розбіжність між офіційною риторикою і фактичною політикою в стилі старих добрих радянських часів (ГРАК); **Це перший камінь спотикання**, адже квотами на міністерські портфелі правлячій еліті доведеться ділитися з численними ситуативними союзниками (ГРАК).

Трапляються також трансформації, пов'язані з додаванням означення до компонента *спотикання*: **На фото В. РУДЕНСЬКОГО: той самий – камінь кримського спотикання** (ГРАК); **Камінем польсько-російського спотикання** стала другорядна, на перший погляд, подія – нечисленний з'їзд чеченської діаспори та політичних біженців, гучно названий Світовим конгресом чеченського народу (ГРАК).

Спостерігаємо розширення компонентного складу досліджуваної одиниці додаванням іменникового компонента: *Каменем спотикання та розколу ДемПУ став подарований їй від спонсорів мікроавтобус Форд-транзит* (ГРАК); *Тут варто назвати роботи М. Блескіна [42], В. Лати [470], В. Мухіна [555], Д. Треніна [876], які стосуються розгортання Сполученими Штатами системи ПРО в Східній Європі, що стала каменем спотикання та протиріч Москви та Вашингтону у Східній Європі* (ГРАК); *Тепер Євгеній Князев став для показів в Україні каменем спотикання і розбрату* (ГРАК).

Із корпусу також вилучено низку прикладів, де відбувається заміна компонента *камінь* (як правило, так трансформують інтертекстему в заголовках статей): *Дерева спотикання / Обурення аж до мітингу та вимоги відставки міського голови Сергія Павліка вихлюпнулося, коли в центрі міста спіяли два здорові, ще не старі каштани* (ГРАК-16); а також *посада / термінал / острови / мови / консорціум / пільги / коса спотикання* (ГРАК-16).

З огляду на мінімальний компонентний склад розглядуваної інтертекстеми, прогнозованим є розширення компонентного складу одиниці. Такий тип трансформування є узуальним. Однак завдяки тому, що одиниця є широковідомою, можлива й заміна компонента, яка не впливає на впізнаваність цієї інтертекстеми. У цьому разі заміну компонента відносимо до оказіональних трансформацій.

Розгляньмо трансформаційну модель одиниці *пролетіти як фанера над Парижем* (див. табл. 2). У ГРАК-16, використавши запити [lemma="як"] [lemma="фанера"] [lemma="над"] [lemma="Париж"], [tag="verb.*"][lemma="як"] [lemma="фанера"][lemma="над"][tag="noun.*"], отримуємо 80 результатів.

Таблиця 2. Трансформаційна модель одиниці *пролетіти як фанера над Парижем*

Компонент, який додається	Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 1	Складник інтертекстеми 2	Складник інтертекстеми 3	Складник інтертекстеми 4	Складник інтертекстеми 5	Відносна частотність
		пролетіти / пролітати	як	фанера	над	Парижем	3,11*10 ⁻⁸
		пролетіла				Львовом	0,135*10 ⁻⁸
		пролетіти				округом	0,068*10 ⁻⁸
		пролетіли				Німеччиною	0,068*10 ⁻⁸
		летить				Парижем	0,068*10 ⁻⁸
прилетіла	і	пролетіла				Парижем	ІМ
		пролетів				Рівним	
		пролетів				Херсоном	
		пролетіла				Парижем	
		пролетіла				полями Маловисківського району	
		пролетіла	хванера				
		пролетіла	кукурузник АН-2				

Наприклад, *Прилетіла і пролетіла як фанера над Парижем*: українська співачка, яка агітувала за ексрегионала, обурила американську діаспору (ІМ); *Пролетіла, як хванера над Парижем...* (вираз з мого дитинства). А ви кажете "Коса всередині", "Коса всередині"... А нема Юлічки в списку... Не тягне... (ІМ); *Не проти ночі згадуючи!*), та теж *пролетіла, як кукурузник АН-2 над полями Маловисківського району* (ІМ); *Та як би не тужився Шаман, він знову пролетів як фанера над Парижем* (ІМ); *Луцьк пролетів. Як фанера над Рівним! Доки два волинських аеродроми відвернулися від цивільних авіаперевізників, сусіднє рівненське летовище...* (ІМ); *Пролетів, як фанера, над Херсоном* (ІМ). Отже, спостерігаємо варіантні компоненти *фанера/хванера*, а також заміну компонента *Париж* на інші топоніми, що конкретизує значення одиниці. Згадана заміна є узуальним типом трансформації. Натомість трапляється поодинокий приклад оказійної заміни компонента *фанера*. У структурі одиниці стабільним залишається компонент *пролетіти/пролітати*. Трапляється поодинокий приклад заміни компонента *пролетіти* на *летіти*. За матеріалами корпусу ГРАК найчастотнішою є заміна компонента *Париж*.

Часто трансформованою у досліджуваних текстах є одиниця *на безриб'ї і рак – риба*. Використовуючи запити [lemma="на"] [lemma="безриб'я"] [lemma="і"] [lemma="рак"] [lemma="риба"|lemma="-"|lemma="—"], [lemma="на"] [lemma="безриб'я"] [lemma="і"] [lemma="рак"] [], [lemma="рак"] [lemma="на"] [lemma="безриб'я"], [tag="noun.*"][lemma="на"] [lemma="безриб'я"], отримуємо 144 результати (див. табл. 3).

Таблиця 3. Трансформаційна модель інтертекстеми *на безриб'ї і рак – риба*

Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 1	Складник інтертекстеми 2	Складник інтертекстеми 3	Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 4	Відносна частотність	
	на безриб'ї	і	рак	-	риба	$3,65 \cdot 10^{-8}$	
						щука	$0,068 \cdot 10^{-8}$
						актуальний	$0,068 \cdot 10^{-8}$
					свистить		
				кіт		собака	ІМ
				Петрик		Красива	
				коза		тьолка	
				дід мороз		Снігуронька	
				комсомол	за націоналістів	прокатить, а КПРС за націонал-демократів	
				сваха	-	наречена	
				єрмак	згодиться		

			Він (Зеленський)		президент	
			з купленим дипломом		адвОкАт	
			самокат		кінь	
			Сузуки		БМВ	
			срібло	-	золото	
			карбованець		гроші	
			ліфчик	-	портупея	
			хлорка		творог	
			рак			0,34*10 ⁻⁸
творчість	на чужині	що	рака	на безриб'ї		0,068*10 ⁻⁸
		ситуація	раки			0,068*10 ⁻⁸
		теперішні	зірка			0,068*10 ⁻⁸
						0,068*10 ⁻⁸

Наприклад, *Як кажуть, на безриб'ї і рак риба* (ГРАК); *На безриб'ї і рак актуальний* (ГРАК); *Тому що вона – рак на безриб'ї* (ГРАК); *Хтось каже, що зовнішня загроза консолідує націю навколо теперішніх «раків на безриб'ї»* (ГРАК); *Почав слухати із задоволенням, але через деякий час пригадав приказку: «На безриб'ї і рак – щука»* (ГРАК).

У цьому разі ключовим компонентом, що забезпечує впізнаваність одиниці, є відтворення початкової структури інтертекстеми *і на безриб'ї* або *на безриб'ї*. У більшості випадків спостерігаємо, що відбувається заміна іменних компонентів (*рак, риба*) на так звані семантичні асоціати, що позначають явища, належні до однієї тематичної групи, але такі, які можна протиставити за певним семантичним складником (*кіт, собака*). Таке трансформування зумовлює конкретизацію образу. Оказіональними випадками є експлікація дієслова (*свистить, згодиться*). Ця одиниця зберігає впізнаваність навіть тоді, коли компресується до словосполуки *рак на безриб'ї* чи *на безриб'ї*.

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз дав змогу виокремити типові моделі трансформування інтертекстем на основі врахування частотності того чи іншого типу трансформацій. Розглянуті інтертекстеми мають різні походження, структуру і кількісний склад. Як було показано на прикладі інтертекстеми *камінь спотикання*, малокомпонентним сполукам властиве розширення компонентного складу, а заміна компонента може траплятися лише в тому разі, коли одиниця належить до широковідомих. Багатокомпонентні сполуки трансформуються різноманітніше. Достатньо частотними є випадки, коли відбувається звуження компонентного складу одиниці до так званого ключового слова чи словосполуки. Характерним типом трансформування багатокомпонентних сполук є заміна компонента. У низці трансформацій спостережено одночасну заміну кількох компонентів, однак це не впливає на впізнаваність одиниці, оскільки в цьому разі збереження структури одиниці сприяє впізнаваності. Як свідчить здійснений аналіз, загалом багатокомпонентні сполуки рідше розширюють свій компонентний склад.

Дані про характерні типи трансформування інтертекстом є важливими для корпуснобазованого аналізу, оскільки на їхній основі можна прогнозувати структуру SQL-запиту, що сприяє об'єктивності здобутих даних. Дослідження узуальності/оказіональності типів трансформування інтертекстом, яке враховує їхню частотність, має значущість для лексикографічної практики, оскільки врахування результатів такого аналізу сприятиме уточненню словникових дефініцій.

Література

1. Глуховцева, Ірина. Словник модифікованих стійких сполучень слів в узусі кінця ХХ – початку ХХІ століття. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013.
[Hlukhovtseva, Iryna. Slovnyk modyfikovanykh stiykykh spoluchen' sliv v uzusi kintsya ХХ – pochatku ХХІ stolittya. Luhans'k: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013]
2. Давиденко, Л. Б., Бойко, В. М. «Авторські модифікації фразеологічних одиниць у художньому мовленні» [В:] *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки* 2, 2012: 30–33.
[Davydenko, L. B., Boyko, V. M. «Avtors'ki modyfikatsiyi frazeolohichnykh odynyts' u khudozhn'omu movlenni» [V:] *Naukovi zapysky Nizhyns'koho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholya. Filolohichni nauky* 2, 2012: 30–33.]
3. Демський, М. Т. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів: Просвіта, 1994.
[Dems'kyu, M. T. Ukrayins'ki frazemy y osoblyvosti yikh tvorennya. Lviv: Prosvita, 1994.]
4. Дзера, О. Біблійна інтертекстуальність і переклад: англо-український контекст. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2017.
[Dzera, O. Bibliyna intertekstual'nist' i pereklad: anhlo-ukrayins'kyu kontekst. Lviv: LNU im. Ivana Franka, 2017.]
5. Ідзьо, М. «Фразеологічні одиниці як засоби мовної експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ» [В:] *Мовознавство* 3, 2016: 69–77.
[Idz'o, M. «Frazelohichni odynytsi yak zasoby movnoyi ekspresyvizatsiyi v tekstakh suchasnykh pol's'kykh ZMI» [V:] *Movoznavstvo* 3, 2016: 69–77.]
6. Калашник, В. С. Фразеотворення в українській поетичній мові радянського періоду: Семантико-типологічний аспект. Харків: Вища школа, 1986.
[Kalashnyk, V. S. Frazetvorennya v ukrayins'kiy poetychniy movi radyans'koho periodu: Semantyko-typolohichnyy aspekt. Kharkiv: Vyshcha shkola, 1986.]
7. Кондратенко, Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2012.
[Kondratenko, N. V. Syntaksys ukrayins'koho modernists'koho i postmodernists'koho khudozhn'oho dyskursu. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho, 2012.]
8. Коць, Т. А. «Сучасні медійні тексти як сфера трансформацій прецедентних висловів». [В:] *Інтертекстуальність та інтермедіальність: в просторі української мови, літератури, культури*. Оломоуць, 2018, 163–180.
[Kots', T. A. «Suchasni mediyni teksty yak sfera transformatsiy pretsedentnykh vysloviv». [V:] *Intertekstual'nist' ta intermedial'nist': v prostori ukrayins'koyi movy, literatury, kul'tury*. Olomouts, 2018, 163–180.]
9. Коць, Т. А. ««Україна» у вимірах прецедентних засобів мови». [В:] *Мова і міжкультурна комунікація*. Полтава, 2020, 78–87.
[Kots', T. A. ««Ukrayina» u vymirakh pretsedentnykh zasobiv movy». [V:] *Mova i mizhkul'turna komunikatsiya*. Poltava, 2020, 78–87.]
10. Левченко, О. П. Інтертекстуальність українського дискурсу та способи її маркування. *Лінгвокультурологічний та лінгвоекологічний підхід до вивчення одиниць мови і мовлення: монографія* / А. Архангельська, Т. Архангельська, О. Левченко, І. Мілева, С. Руденко, О. Тищенко, Т. Шутковскі. Оломоуць, 2013. 132–162 с.

- [Levchenko, O. P. Intertekstual'nist' ukrayins'koho dyskursu ta sposoby yiyi markuvannya. *Linhvokul'turolohichnyy ta linhvoekolohichnyy pidkhid do vyvchennya odynyts' movy i movlennya: monohrafiya* / A. Arkhanhel's'ka, T. Arkhanhel's'ka, O. Levchenko, I. Milyeva, S. Rudenko, O. Tyshchenko, T. Shutkovski. Olomouts', 2013. 132–162 s.]
11. Номис, М. Українські приказки, прислів'я, і таке інше. Санкт-Петербург: В друк. Тиблена і комп. И. Куліша, 1864.
[Nomys, M. Ukrayins'ki prykazky, prysliv'ya, i take inshe. Sankt-Peterburh: V druk. Tyblena i komp. Y. Kulisha, 1864.]
 12. Піддубна, Н. В. Теорія теолінгвістики: феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу (аналіз дискурсивної практики XIX ст.). Харків: Майдан, 2019.
[Pidubna, N. V. Teoriya teolinhvistyky: fenomen bibliynosti v ukrayins'kiy linhvokul'turi ta omovlennya relihiynoyi kartyny svitu (analiz dyskursyvnoyi praktyky XIX st.). Kharkiv: Maydan, 2019.]
 13. Рябініна, О. К. Інтертекстуальність у дискурсі сучасної української преси: лінгвістичний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2008. 22 с.
[Ryabinina, O. K. Intertekstual'nist' u dyskursi suchasnoyi ukrayins'koyi presy: linhvistychnyy aspekt: avtoref. dys. ... kand. philol. nauk: 10.02.01. Kharkiv, 2008. 22 s.]
 14. Сизонов, Д. «Стилістична трансформація фразеологізмів в українських мас-медіа» [В:] *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія* 37, 2018: 154–157.
[Syzonov, D. «Stylistychna transformatsiya frazeolohizmiv v ukrayins'kykh mas-media» [V:] *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho univertsytetu. Seriya: Filolohiya* 37, 2018: 154–157.]
 15. Скрипник, Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973.
[Skrypnyk, L. H. Frazeolohiya ukrayins'koyi movy. Kyiv: Naukova dumka, 1973.]
 16. Сюта, Г. М. «Впізнаваність поетичної цитати як проблема рецептивної стилістики». [В:] *Культура слова*. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого, 2017, 81–90.
[Syuta, H. M. «Vpiznavanist' poetychnoyi tsytaty yak problema retseptyvnoyi stylistyky». [V:] *Kul'tura slova*. Kyiv: Vyd. dim Dmytra BuraHo, 2017, 81–90]
 17. Сюта, Г. М. «Точна цитата у сучасному поетичному тексті». [В:] *Культура слова*. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого, 2013, 74–82.
[Syuta, H. M. «Tochna tsytata u suchasnomu poetychnomu teksti». [V:] *Kul'tura slova*. Kyiv: Vyd. dim Dmytra BuraHo, 2013, 74–82]
 18. Bąba, S. Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny. Warszawa: Wydawn. Nauk. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1989.
 19. Burska K. Wykorzystanie nazw własnych do modyfikacji frazemów w nagłówkach prasy sportowej (na przykładzie tygodnika „Piłka Nożna” i miesięcznika „Piłka Nożna Plus”). *Kreatywność językowa w przestrzeni medialnej* / K. Burska (red.). Łódź, 2014. S. 27–48.
 20. Laineste, L., Voolaid, P. «Laughing across borders: Intertextuality of internet memes» [V:] *The European Journal of Humour Research* 4, 2016: 26–49.
 21. Majkowska, G. Klasyfikacja semantyczna zamierzonych modyfikacji związków frazeologicznych. Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej V / M. Basaj, D. Rytel (red.). Wrocław, 1988. S. 143–163.

Використані джерела

1. ГРАК-16 – Генеральний регіонально анотований корпус української мови, М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін., Київ, Львів, Сна, 2017-2022. URL: <http://uacorpus.org/> (Дата звернення 15.03.2023).

[GRAK-16 – Heneral'nyy rehional'no anotovanyy korpus ukrayins'koyi movy, M. Shvedova, R. fon Val'denfel's, S. Yaryhin, A. Rysin, V. Starko, T. Nikolayenko ta in., Kyiv, Lviv, Yena, 2017-2022. URL: <http://uacorpus.org/> (Date of access 15.03.2023)]

Список скорочень

IM – інтернет-матеріали

FB – Facebook

TG – Telegram

Tw – Twitter

TYPICAL MODELS OF INTERTEXTEMES TRANSFORMATION IN UKRAINIAN INTERNET DISCOURSE

Mariana Lavriv

Department of Applied Linguistics, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine.

Abstract

Background: Internet discourse is characterized by dynamism and extreme sensitivity to extralinguistic influences. Internet users actively transform intertextemes, adapting them to reflect current events and phenomena, which sometimes causes difficulties with the recognition of quotations in modern texts on the Internet. Because of this, it is important to observe the current transformation processes.

Purpose: The purpose of this work is to analyze the types of transformation of various units presented in Internet discourse and to reveal their frequency.

Results: With the help of corpus technologies and Internet search, a list of certain transformed units was concluded, on the basis of which we created transformational models. Accordingly, from the analysis of the intertexteme *камінь спотикання*, it follows that the most frequent transformation is the addition of an attribute to the component *камінь* (for example, *головний камінь спотикання*, *найбільший камінь спотикання*, etc.). Transformations associated with adding an attribute to a component *спотикання* also occur (*камінь кримського спотикання*, etc.). We observe the expansion of the researched unit's component composition by adding a noun component (*камінь спотикання та розколу*). A number of examples were selected from the corpus, where the component *камінь* is replaced, as a rule, an intertexteme in the titles of articles is transformed in this way (*дерева спотикання*, etc.). In view of the minimal component composition of the intertexteme we are considering, the expansion of the unit's component composition is predicted. This type of transformation is usual. However, due to the fact that the unit is widely known, a component replacement that does not affect the recognizability of this intertexteme is also possible. In this case, we attribute the component replacement to occasional transformations.

Having analyzed the transformational model of the unit *пролетіти як фанера над Парижем*, we observe variant components of *фанера/хванера*, as well as the replacement of the component *Париж* with other toponyms, which specifies the unit meaning. The mentioned replacement is a usual type of transformation. Instead, there is a single example of an occasional replacement of the component *фанера*. A component *пролетіти/пролітати* remains stable in the unit structure. A single instance of replacing the component *пролетіти* with *летіти* occurs. According to the materials of the GRAK-16 corpus, the most frequent replacement is the replacement of the component *Париж*.

The unit *на безриб'ї і рак – риба* is often transformed in the studied texts. A key component that ensures the unit recognition is the reproduction of the initial structure of the intertexteme *і на безриб'ї* or *на безриб'ї*. In most cases, we observe that nominal components (*рак, риба*) are replaced by so-called semantic associates, which denote phenomena belonging to the same thematic group,

but which can be contrasted by a certain semantic component (*кіт, собака*). Such a transformation leads to the concretization of the image. Occasional cases are a verb explication (*свистить, згодиться*). This unit remains recognizable even when it is compressed into a phrase *рак на безриб'ї* or *на безриб'ї*.

Discussion: The analysis made it possible to distinguish typical models of intertextemes transformation based on the frequency of one or another transformation type. The considered intertextemes have a different origin, structure and quantitative composition. As we have shown in the example of the intertexteme *камінь спотикання*, compounds with few components are characterized by the expansion of the component composition, and the replacement of the component can occur only when the unit belongs to the widely known ones. Multicomponent compounds are transformed in a more diverse way. There are quite frequent cases when the component composition of a unit is narrowed down to a so-called keyword or phrase. A characteristic type of multicomponent compounds transformation is a component replacement. In a number of cases, simultaneous replacement of several components has been observed, but this does not affect the recognizability of the unit, since in this case the recognizability is facilitated by the preservation of the unit structure. As the analysis shows, in general, multicomponent compounds expand their component composition less often.

Data on the characteristic types of intertextemes transformations are important for corpus-based analysis, as they can be used to predict the structure of a CQL query, which contributes to the objectivity of the obtained data. The study of usuality/occasionality of intertextemes types' transformation, which takes into account their frequency, is significant for lexicographic practice since taking into account the results of such an analysis will contribute to the clarification of dictionary definitions.

Keywords: intertexteme, transformation, modification, transformational models, usuality/occasionality of transformation.

Vitae

Mariana Lavriv is Postgraduate student at the Department of Applied Linguistics at Lviv Polytechnic National University. Areas of research interests include discourse analysis, intertextuality, phraseology.

Correspondence: maryanna.zh@gmail.com

Надійшла до редакції 24 березня 2023 року
Рекомендована до друку 18 квітня 2023 року